

“Ik hoor, ik hoor, wat jij niet hoort” - een muzikaal scholenproject

Dit artikel is een Nederlandse bewerking van een artikel dat in mei 2008 verscheen in het Deense muziektijdschrift “Dansk Musikterapi”

In het najaar van 2006 werd ik gevraagd door de Stichting Facetten van de Kunst om een bijdrage te maken voor een concertserie die zintuigen als thema had. Er waren twee vereisten: het moest gaan over het gehoor en er moesten kinderen deelnemen. Zoals het vaak verloopt werd het in werkelijkheid net iets anders, en werd het een langlopend project aan de Amstelmeerschool in Amsterdam Noord. Het project werd afgesloten met een openbaar concert in een nabij gelegen zorgcentrum.

Hierna zal ik kort vertellen over de achtergrond en de doelen van het project, en de gedachten en overwegingen beschrijven die ik vooraf en tijdens het project had.

Vervolgens zal ik het project beschrijven en eindig ik met mijn gedachtes en ideeën voor een eventueel vervolg van het project.

Achtergrond en doelen

Achtergrond

Een tijd al wilde ik graag “iets” met kinderen te doen. Ik wilde sommige van mijn ideeën over hoe muziekonderwijs er ook uit kan zien uitproberen en daarbij ook mij kennis en fascinatie voor muziek, geluid en de wereld om ons heen, delen met de kinderen. Ik wilde graag tegenwicht bieden aan de visie op muziek zoals die op het moment wordt gehanteerd door de media. De tendens is dat muziek iets is om te meten in prestaties zoals we het zien in bijvoorbeeld “Idols” of het “Juniorsongfestival”. Deze tendens beïnvloedt de houding van kinderen ten opzichte van muziek en het maken van muziek. Kinderen worden aangezet om als kleine volwassenkopietjes op te treden, en zij vinden daardoor een spelenderwijze ingang tot muziek kinderachtig, iets dat niet kan “boeien”. Muziek wordt iets dat je moet presteren in plaats van een geïntegreerde onderdeel van het kinderleven. In mijn optiek werkt muziek mee aan het ontwikkelen van de “hele mens”, maar ook aan de ontwikkeling van fantasie, creativiteit en gemeenschapsgevoel. In deze gedachten ben ik geïnspireerd door Jon-Roar Bjørkvold met zijn “muzische mens” door Even Ruud en R. Murray Schafer met hun beschrijvingen van geluidslandschappen en de menselijke factor. Het is met name hun holistische kijk die mij heeft beïnvloed: Hoe we luisteren,

hoe we gebruik maken van muziek, hoe we met elkaar omgaan en kijken naar de wereld om ons heen, alles hangt met alles samen.

Met het pilotproject in Amsterdam - en de steun door het Amsterdamse Fonds van de Kunst en Stadsdeel Noord - kreeg ik de kans om deze ideeën aan de werkelijkheid te toetsen en een langlopende muziekproject te maken met “de musische mens” centraal.

De school waar het project plaatsvond, de Amstelmeerschool, ligt in een sociaal-economisch achtergestelde wijk in Amsterdam Noord. De meeste van de kinderen hebben een andere moedertaal dan het Nederlands. De school heeft daarom een veelomvattend taalprogramma en is bovendien ook zeer actief als buurtschool. (Zie <http://www.amstelmeerschool.nl>)

Er namen 44 kinderen (twee klassen) deel aan het project, de eerste helft van het project in groep 5 en de tweede helft in groep 6.

Doelen

De doelen van het project waren:

- 1) De kinderen leren wat geluid is en hun bewustzijn scherpener met betrekking tot de geluiden in hun omgeving;
- 2) De bewustzijn van de kinderen vergroten met betrekking tot hoe het gehoor werkt in de hoop dat gebruik van mobiele telefoons en mp3 spelers bewuster wordt;
- 3) De kinderen laten ervaren dat ze een compositie kunnen maken met hun persoonlijke “geluidslandschap” als inspiratiebron;
- 4) Muziek maken en improviseren met professionele musici met als doel hun wereld te leren kennen en ervan te leren;
- 5) Door dit alles een gemeenschappelijk kader te verkrijgen zonder een van de vele culturen in de school te favoriseren.

Inhoud van het project

Het project werd in twee trajecten gesplitst.

Het eerste traject had als focus achtergrondstof, theorie en eigen onderzoek door de kinderen en werd afgesloten met een presentatie op school.

Het tweede traject bereidde het optreden van de kinderen voor en werd afgesloten met een concert in een nabijgelegen woonzorgcentrum.

Verder wilde ik met dit project de mogelijkheid bieden aan de kinderen om verschillende leerstijlen te kunnen gebruiken, zoals bijvoorbeeld Howard Gardner het geformuleerd heeft (de 8 vormen van intelligentie). Een ander belangrijk item voor mij was dat het lesmateriaal er mooi moest uitzien met een goede vormgeving en mooie kleuren.

Globale opbouw van het project

Het project had in grote lijnen de volgende opbouw:

Eerst leren en ervaren wat geluid is, daarna luisteren naar de omgeving, deze geluiden transcriberen naar een schilderij, dit schilderij gebruiken als inspiratie/notatie voor een nieuw geluid in een muzikale samenhang, dit uitproberen en oefenen met professionele musici om tot slot het resultaat samen met de musici uit te voeren voor een publiek bestaande uit ouderen in de buurt.

Beide trajecten waren opgedeeld in 3 lessen. De lessen van het eerste traject duurde 2 uur en van het tweede traject 1 uur. Beide klassen volgden de uitzonderlijke lessen apart maar kwamen bij elkaar bij de twee uitvoeringen.

Het eerste traject

De 3 lessen van het eerste traject hadden eenzelfde opbouw. We begonnen met een inleiding over het onderwerp van die dag, waarna de kinderen zelf op onderzoek uitgingen en ervaringen opdeden met wat ze van mij hadden gehoord.

Les 1 ging over **geluidsgolven, geluid en het gehoor**. Na mijn inleiding hierover was er een proefjescircuit in de klas met opdrachten zoals: “Kun je geluid laten verdwijnen?” “Kun je geluid voelen?” “Waarom hebben we twee oren?” en “Kunnen koffiebonen dansen?”

De kinderen kregen verder huiswerk mee als voorbereiding voor de volgende les, ze moesten o.a. een geluidsdagboek bijhouden: elke dag tenminste een geluid opschrijven dat ze gehoord hadden.

Les 2 had als focus **luisteren**. De inleiding ging onder meer over het verschil tussen actief en passief luisteren en hoe je je gehoor kan gebruiken om op ontdekkingsreis te gaan. Vervolgens maakten de kinderen een luisterquiz waarbij ze luisterden naar opnames van geluiden die op elkaar lijken. Een voorbeeld: Welk van deze drie geluiden is de zee? Geluid 1 was het suizen van de wind door een bos, geluid 2 was verkeer op een natte snelweg en geluid 3 was de zee. Het doel van deze oefening was de kinderen bewustmaken dat het duiden van een geluid afhankelijk is van de context. Met andere woorden, wanneer een geluid vrijgemaakt is van zijn context ontstaat een nieuwe betekenis: je kunt de klankmatige aspecten van dit geluid gebruiken zonder last te hebben van de betekenis en daardoor deze geluiden gebruiken om muziek mee te maken.

Daarna gingen de kinderen en **luisterwandeling** maken in de nabije omgeving. Van tevoren had ik een route gemaakt dat ons door verschillende geluidsomgevingen bracht: stadsgeluiden, landelijke geluiden, geluiden van de snelweg. De wandeling was een soort speurtocht met opdrachten onderweg om de bewustzijn en het gehoor te scherpen, en focus te geven. Er waren opdrachten zoals: luisteren of auto's van links of van rechts komen als je ze niet kunt zien, luisteren naar de opstijgende sappen in een boom met behulp van een stethoscoop, proberen geblinddoekt te lopen met een stok. De wandeling werd na afloop op school verwerkt in twee geluidsplattegronden met eigen legenda per kind. Één plattegrond moest de wandeling weergeven en de andere een fantasie-geluidslandschap.

Les 3 ging over **notatie en weergave van geluid**. Na verschillende voorbeelden te hebben gezien en gehoord - van spectrogrammen via grafische partituren tot muzieknoten - kozen de kinderen een geluid om te schilderen op A3 formaat.

Daarna werd de rest van de les gebruikt om het schilderij weer naar geluid te vertalen met behulp van stem, lichaam, verschillende soorten papier, kartonnen kokers, pannendecksels etc. Met deze geluiden maakten de kinderen een korte groepscompositie die gebruikt werd in de presentatie.

Het resultaat van het eerste traject werd op school gepresenteerd en kan het best omschreven worden als een cyclische groepscompositie. De kinderen zongen samen een aantal keer een kort liedje speciaal gemaakt voor deze gelegenheid door Sarah Stiles (zie ook <http://www.sarahstilesmusic.com/>). Tussen de herhalingen door was er

ruimte voor de kinderen om groepsgewijs de stukjes te laten horen die ze improviserend hadden gemaakt.

Het tweede traject

Het tweede traject startte na de zomervakantie, en het doel was nu om het optreden in het zorgcentrum voor te bereiden. Wij bouwden voort op het materiaal van het eerste traject, maar er waren nu ook drie professionele improvisatiekunstenaars bij: Han Buhrs, stem; Felicity Provan, stem en cornet en Alan Purvis, percussie. De ontmoeting van kinderen en musici was een groot succes. De kinderen traden op samen met de musici tijdens het concert, en de schilderijen van het voorjaar werden gebruikt als inspiratie voor de improvisaties. Componist Sarah Stiles had een stuk voor de gelegenheid gemaakt. Het stuk bestond uit drie delen, elk deel met een eigen karakter en gelegenheid voor vrije improvisatie door zowel kinderen als musici. Zoals tijdens de voorjaarspresentatie gebruikten de kinderen alledaagse materialen zoals kartonnen dozen en waterflesjes. Daarnaast gebruikten ze ook whirlies (“zingende buizen”) en “verkeersinstrumenten” (fietsbellen, toeters etc.). Het stuk eindigde met het liedje van de voorjaarspresentatie, uitgebreid met begeleiding door percussie, stem, whirly en cornet. Na een totaal chaotische generale repetitie waar alles en iedereen voor het eerst bij elkaar kwamen, werd het een goed geconcentreerde uitvoering. De kinderen vonden het leuk om op te treden voor de ouderen, en hoewel de meeste van de ouderen nog nooit zoiets hadden gehoord genoten ze van de kinderen.

Vervolg?

Het resultaat was boven al mijn verwachtingen. Wat ik heb waargenomen zijn kinderen die blij, enthousiast en creatief aan de slag waren. Kinderen die in staat waren creatief met geluid te werken. Van tevoren waren we “gewaarschuwd” niet te hoge verwachtingen te hebben van de kinderen bij abstracte opdrachten zoals een geluid schilderen. Veel van de kinderen zeiden dan ook eerst dat ze dat echt niet konden, maar het resultaat liet wat anders zien!

Mijn indruk is dat de opbouw van de lessen en de manier waarop de kinderen geactiveerd werden, de kinderen over de drempel hielpen. Doordat alles nieuw was voor alle kinderen was er bovendien ook ruimte voor alle ideeën, was er niets goed of fout. Maar ook het contact met de improvisatiekunstenaars gaf de kinderen meer lef.

Als volwassen mensen met volle overgave rare en onbekende geluiden maken, dan kan je dat ook zelf doen zonder je te schamen.

Aangezien het resultaat van deze pilot en de hoeveelheid ideeën die ik heb voor een uitbreiding en vervolg, kan ik niet anders dan verder gaan, dus: wordt vervolgd!

© Klankmaat, april 2008

Literatuur

Bjørkvold, Roar. Det musiske menneske. Oslo: Freidig Forlag, 2005

Hermans, Jo. Hoor je beter in het donker? Antwoord op alledaagse vragen. Bergen NH: BetaText, 2006

Lyhne, Niels and Madsen, Michael: Mellem oplevelse og læring II: om at arbejde musik med børn og voksne. <http://www.lyren.dk>

Murray Schafer, R. Hearsing. Indian River, Ontario: Arcana Editions, 2005

Murray Schafer, R. A sound education. Indian River, Ontario: Arcana Editions, 1992

Ruud, Even. Lydlandskap. Om bruk og misbruk av musikk. Bergen: Fagbokforlaget, 2005